

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-57>

УДК 657.1

ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ОПЕРАЦІЙ З ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ

ORGANIZATION OF INTERNAL CONTROL OF OPERATIONS WITH FIXED ASSETS

Степаненко Владислав Олегович

кандидат економічних наук, здобувач ОС «Магістр»,

Національний авіаційний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8370-6137>**Stepanenko Vladyslav**
National Aviation University

Стаття присвячена обґрунтуванню теоретико-методологічних аспектів внутрішнього контролю основних засобів. Проаналізовано роль внутрішньогосподарського контролю операцій з основними засобами на підприємствах. Визначено основні елементи організації внутрішньогосподарського контролю основних засобів. Досліджено основні завдання внутрішньогосподарського контролю основних засобів. Зазначено основні групи методів та прийомів організації внутрішньогосподарського контролю операцій з основними засобами. Сформульовано вихідну контрольну інформацію внутрішньогосподарського контролю основних засобів. Окреслено головні джерела інформації для здійснення внутрішньогосподарського контролю операцій з основними засобами. Висвітлено контрольні функції головного бухгалтера при внутрішньогосподарському контролі основних засобів. Визначено мету внутрішньогосподарського контролю операцій з основними засобами.

Ключові слова: внутрішньогосподарський контроль, основні засоби, суб'єкти контролю, інвентаризація, організація.

The article is devoted to the justification of theoretical and methodological aspects of internal control of fixed assets. To date, there is an underestimation of the role of internal economic control in the activities of enterprises in Ukraine. This leads to a loss of the quality of information regarding the level of security and the efficiency of the use of fixed assets by the owners and managers of the enterprise. The main purpose of intra-economic control of operations with fixed assets is defined as ensuring the reliability of accounting data and reporting related to the availability, condition, and movement of fixed assets. In addition, internal control of fixed assets is aimed at ensuring the preservation of these assets and their effective use. Several tasks have been formulated to implement the goal of financial control of fixed assets. The role of intra-economic control of operations with fixed assets at enterprises is analyzed. The main elements of the organization of intra-economic control of fixed assets are defined. The main tasks of intra-household control of fixed assets have been studied. The main groups of methods and techniques for organizing intra-economic control of operations with fixed assets, such as documentary control techniques, actual control techniques, and computational and analytical control methods, are specified. Initial control information on intra-household control of fixed assets has been formulated. The main sources of information for the implementation of intra-economic control of operations with fixed assets are outlined. The control functions of the chief accountant during the intra-economic control of fixed assets are highlighted. The purpose of intra-economic control of operations with fixed assets is determined. This allows you to properly organize internal control and ensure a reliable display of data on the accounting of the use of fixed assets. Correct and clear implementation of internal control at domestic enterprises will allow owners to make timely management decisions, conduct analysis and find ways to improve production. This will ensure the efficient functioning of enterprises in the future.

Keywords: intra-household control, fixed assets, control subjects, inventory, organization.

Постановка проблеми. Багато компаній по всьому світу стикаються з проблемами неефективного використання різних видів ресурсів, таких як людські, фінансові і матеріальні. Ці проблеми включають нестачу необ-

хідної інформації для прийняття правильних рішень, спотворення звітності, а також шахрайство, яке може бути вчинене як персоналом, так і керівництвом компанії. Однак, цим проблемам можна запобігти, створивши

ефективну систему внутрішнього контролю всередині самої компанії. Ця система буде надійним джерелом інформації для управління підприємством і забезпечить достовірність інформації щодо ефективності і раціонального використання ресурсів.

На сьогоднішній день в Україні спостерігається недооцінка ролі внутрішнього господарського контролю в діяльності підприємств. Це призводить до втрати якості інформації щодо рівня забезпеченості та ефективності використання основних засобів власниками та керівниками підприємства.

Аналіз останніх публікацій і досліджень.

Дане питання широко висвітлюється як українськими, так і закордонними авторами. Вагомий внесок у вітчизняну науку у розробку теоретичних та практичних засад внутрішнього контролю основних засобів внесли такі вчені, як Ф. Ф. Бутинець [1], Н. І. Дорош [2], А. П. Макаренко та М. В. Шама [3], Л. П. Кулаковська [4], Г. М. Чепелюк [5] та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження підтвердили, що питання організації та практичного застосування принципів внутрішнього контролю основних засобів на вітчизняних підприємствах отримують недостатню увагу. Незважаючи на значний науковий прогрес, у сучасних умовах нестабільності економічної ситуації та постійних змін у законодавстві, ці питання залишаються актуальними й потребують подальшого ретельного дослідження.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних аспектів внутрішнього контролю основних засобів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Внутрішній контроль є процесом, спрямованим на досягнення стратегічних довгострокових цілей підприємства. Він є результатом дій керівництва, включаючи планування, організацію та моніторинг діяльності як підприємства в цілому, так і його окремих підрозділів. Система внутрішнього контролю виступає як надійне джерело інформаційного забезпечення для управління підприємством. Вона допомагає уникнути порушень законності, нераціонального використання та перевитрат виробничих ресурсів, а також невиконання планів виробничо-господарської діяльності підприємства [6].

Основною метою внутрішньогосподарського контролю операцій з основними засобами є забезпечення достовірності бухгалтерських даних і звітності, які стосуються наявності, стану і руху основних засобів. Крім

цього, внутрішній контроль основних засобів спрямований на забезпечення збереження цих активів і їх ефективного використання [7].

Мета внутрішнього контролю основних засобів реалізується за допомогою вирішенню низки завдань [8]:

1. Оцінка цілеспрямованості придбання основних засобів.

2. Перевірка правильного застосування експлуатаційних норм для основних засобів у виробничому процесі, достовірність методів розрахунку їх зносу (амортизації).

3. Забезпечення якості та своєчасного проведення робіт з оновлення основних засобів.

3. Дотримання законності та належної документаційної підтримки операцій, пов'язаних з рухом та обліком основних засобів.

4. Забезпечення відповідності бюджету витрат на придбання (виготовлення) основних засобів та проведення ремонтів.

5. Визначення матеріальних збитків від недостач і крадіжок основних засобів.

Внутрішній контроль основних засобів має подвійну роль у процесі управління підприємством. З одного боку, етапи контролю неперервно переплітаються з іншими етапами управління, що свідчить про присутність елементів контролю на кожному з цих етапів. З іншого боку, контроль забезпечує оптимальний перебіг управлінського процесу на кожному етапі. Таким чином, етап контролю можна розглядати як фактор, що впорядковує ланцюжок управлінського процесу.

Внутрішній контроль основних засобів в господарській сфері є незалежною оцінкою відповідності діяльності підприємства поставленим цілям. Потреба у внутрішньому контролі основних засобів виникає з метою мати достовірну та об'єктивну інформацію про загальну діяльність підприємства та його окремих підрозділів. Внутрішній контроль основних засобів включає функції, які виконуються керівниками (власниками) підприємств, організацій, установ, концернів, асоціацій відповідно до законодавства. Основним завданням внутрішнього контролю є перевірка господарських операцій на виробничих об'єктах з метою уникнення зайвих витрат матеріальних і фінансових ресурсів, виконання виробничих і фінансових планів, ефективного використання робочої сили, впровадження передових методів праці та технологій на різних рівнях виробництва, збереження коштів і матеріальних цінностей, раціональне використання сировини та енергетичних ресурсів,

а також випуск товарів, що підпадають попиту на ринку [9].

Для забезпечення контролю над основними засобами використовуються різноманітні методи, прийоми і підходи. Загалом можна виділити три основні групи методів і прийомів контролю:

- 1) прийоми документального контролю;
- 2) прийоми фактичного контролю;
- 3) розрахунково-аналітичні методи контролю.

Під час проведення документального контролю основних засобів здійснюється перевірка різних документів, що стосуються надходження основних засобів на підприємство. Оцінюється правильність визначення первинної вартості шляхом перевірки договорів купівлі-продажу, накладних, супровідних документів та актів прийому-передачі. Також перевіряється правильність класифікації активів як основних засобів, їх розподіл за видами і встановлення критеріїв інвестиційної нерухомості. Документи, які засвідчують право власності на основні засоби, документи про їх рух на підприємстві та документи про списання основних засобів також підлягають перевірці [10].

До методів документального контролю операцій з основними засобами входять наступні прийоми:

– формальна перевірка, яка включає перевірку правильності заповнення реквізитів, наявність помарок, підчищень у документах, таких як «Актах приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів», «Актах приймання-здачі відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об'єктів», «Актах на списання основних засобів» та інші, а також на Інвентарних картках основних засобів тощо;

– графологічна експертиза, яка спрямована на виявлення можливої підробки підписів, зокрема при здійсненні операцій з придбання, реалізації або ліквідації основних засобів;

– юридична оцінка законності операцій, що передбачає перевірку відповідності положень нормативних актів, що регулюють порядок здійснення операцій з основними засобами;

– взаємна перевірка, яка включає порівняння даних на інвентарних картках основних засобів з даними синтетичного обліку відомостями та журналами-ордерами за рахунком 10;

– арифметична перевірка, яка застосовується для перевірки правильності підсумків

у звітах щодо основних засобів, відомостях обліку основних засобів, нарахування зносу та амортизації в бухгалтерському та податковому обліку основних засобів.

Щодо фактичного контролю, основним методом внутрішнього контролю основних засобів є проведення інвентаризації. Під час інвентаризації виявляється фактична наявність основних засобів, порівнюється з даними бухгалтерського обліку, і встановлюється надлишок або нестача основних засобів. Крім того, перевіряється дотримання правил утримання та експлуатації основних засобів. Особлива увага приділяється основним засобам, які не використовуються або втратили свою придатність до експлуатації, і вони можуть бути переведені на консервацію, продані або списані [11].

При розрахунково-аналітичних методах контролю, ми перевіряємо правильність розрахунку окремих показників відповідно до встановленої методики, яку рекомендують відповідні інститути. Основним прийомом розрахунково-аналітичного контролю є проведення процедури перерахунку. Перерахунок – це процедура, що включає перевірку арифметичної точності документів або записів. При застосуванні цього прийому контролю для основних засобів, ми перевіряємо правильність розрахунку сум амортизаційних відрахувань, повторно проводимо переоцінку основних засобів, нарахування амортизації, списання, а також перевіряємо правильність визначення первісної вартості об'єктів основних засобів [12].

До основних методологічних підходів для узагальнення результатів внутрішнього контролю відносяться наступні:

– документування отриманих контрольних результатів;

– аналітичне групування даних;

– слідчо-юридичне обґрунтування отриманих результатів;

– синтезоване або підсумкове групування отриманих даних.

Застосування вищезазначених методів узагальнення результатів контролю основних засобів призводить до формування вихідної контрольної інформації, яка включає:

1) документи, що містять відомості про перевірку операцій з основними засобами;

2) таблиці, машинограми та інші реєстри, в яких здійснюється узагальнення подібних порушень;

3) акти перевірок, акти обстеження, які представлені у систематизованій формі;

4) довідки з розслідування, службові записки та супровідні листи, пов'язані з проведеним контролем.

Головними джерелами інформації для здійснення контролю основних засобів є [7]:

– інформація за договорами купівлі-продажу об'єктів, договорами на капітальне будівництво, архітектурно-технічними паспортами, розрахунками кошторисами, актами прийому-передачі, актами на списання, картками (книгами, відомостями) інвентарного обліку, розрахунками нарахування амортизації;

– записи в облікових регістрах за рахунками 10 «Основні засоби», 13 «Знос (амортизація) необоротних активів», 15 «Капітальні інвестиції», Журнал 4, відомості аналітичного обліку № 4.1, 4.2, 4.3;

– Баланс (Звіт про фінансовий стан) (ф. № 1);

– Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (ф. № 2);

– Звіт про власний капітал (ф. № 4);

– Примітки до річної фінансової звітності (ф. № 5).

Контрольні функції в процесі відображення господарських операцій в первинних документах, регістрах та звітах здійснюються обліковим персоналом, якому керує головний бухгалтер. Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» на головного бухгалтера покладено наступні контрольні функції [13]:

1. Перевіряти дотримання на підприємстві встановлених єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку, складання і подання у встановлені строки фінансової звітності.

2. Організовувати контроль за відображенням на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій.

3. Брати участь в оформленні матеріалів, пов'язаних з виявленням недостач та відшкодувань втрат від недостач, крадіжок і псування активів підприємства.

4. Забезпечувати перевірку стану бухгалтерського обліку у філіях, представництвах, відділеннях та інших відокремлених підрозділах підприємства.

Враховуючи усе вищезазначене, можна визначити мету внутрішньогосподарського контролю операцій з основними засобами. Ця мета полягає в наступному:

1. Запобігати здійсненню протизаконних або економічно недоцільних господарських операцій з основними засобами, а також операцій, які не відповідають інтересам підприємства і його ділових партнерів на етапі прийняття управлінських рішень (превентивний контроль).

2. Усунути виявлені відхилення і порушення, що сталися під час здійснення господарських операцій з основними засобами (поточний контроль).

3. Перевірити законність та економічну доцільність здійснених операцій з основними засобами, що виконані на основі управлінських рішень (подальший контроль).

4. Оцінити виконання обліково-економічної політики щодо обліку операцій з основними засобами (дотримання волі власника).

5. Здійснити експертну оцінку ефективності використання основних засобів.

Висновки. У статті розглянуті основні складові та завдання внутрішнього контролю основних засобів на всіх його етапах. Це дозволяє належним чином організувати проведення внутрішнього контролю та забезпечити достовірне відображення даних щодо обліку використання основних засобів. Правильне та чітке впровадження внутрішнього контролю на вітчизняних підприємствах надасть власникам можливість приймати своєчасні управлінські рішення, проводити аналіз і знаходити шляхи для вдосконалення виробництва. Це забезпечить ефективне функціонування підприємств у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік. Житомир : Рута, 2009. 912 с.
2. Дорош Н. І., Фесай М. О. Методологічні аспекти оцінки аудитором внутрішнього контролю на підприємстві. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. Щоквартальний збірник наукових праць*. 2018. № 1–2. С. 68–77.
3. Макаренко А. П., Шама М. В. Аудит основних засобів на підприємстві та напрями його вдосконалення. *Агросвіт*. 2020. № 2. С. 30–37. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2020.2.30>
4. Кулаковська Л. П. Організація і методика аудиту. Київ : Каравела, 2004. 584 с.
5. Чепелюк Г. М. Організаційно-методологічні аспекти внутрішнього контролю використання основних засобів підприємств і організацій. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2414>.

6. Радіонова Н. Й., Радіонова Н. Й., Михайлюк О. В. Організація внутрішньогосподарського контролю основних засобів на підприємствах України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 14 (54). С. 37–39.
7. Бондаренко Н. М., Бідняк К. І. Організація внутрішньогосподарського контролю використання основних засобів на підприємстві. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2015. Т. 20. Вип. 1/1. С. 157–160. (2)
8. Бондаренко Н. М., Шачаніна Ю. К. Організація внутрішньогосподарського контролю використання основних засобів на вітчизняних підприємствах та шляхи його вдосконалення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2017. № 23(3). С. 119–122.
9. Наумова Т. А. Господарський контроль. Харків : ДБТУ, 2021. 210 с.
10. Пиріжок С. Є. Організація внутрішнього контролю операцій з вибуття основних засобів. URL: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/47307/43851>.
11. Гуцаленко Л. В., Бабиш О.М. Роль інвентаризації у внутрішньогосподарському контролі підприємств. URL: http://rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/73262.doc.htm.
12. Сідорова А. В. Контроль і ревізія. URL: http://pfor.com/book_112_glava_8_1.5._Metodi_dokumentalnogo_kon.html.
13. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.

REFERENCES:

1. Butynets F. F. (2009) *Bukhhalterskyi finansovy oblik [Accounting and Financial Accounting]*. Zhytomyr: Ruta. 912 p. (in Ukrainian)
2. Dorosh N. I., Fesai M. O. (2018) *Metodolohichni aspekty otsinky audytorom vnutrishnoho kontroliu na pidpriemstvi [Methodological aspects of the auditor's assessment of internal control at the enterprise]*. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu. Shchokvartalnyi zbirnyk naukovykh prats*, vol. 1–2, pp. 68–77.
3. Makarenko A., Shama M. (2020). *Audyt osnovnykh zasobiv na pidpriemstvi ta napriamy yoho vdoskonalennia [Audit of fixed assets in enterprise and areas of improvement]*, *Agrosvit*, vol. 2, pp. 30–37. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2020.2.30>.
4. Kulakovska L. P. (2004). *Orhanizatsiia i medodyka audytu*. Kyiv : Karavela, 584 p. (in Ukrainian)
5. Chepeliuk H. M. (2013). *Orhanizatsiino-metodolohichni aspekty vnutrishnoho kontroliu vykorystannia osnovnykh zasobiv pidpriemstv i orhanizatsii [Organizational and methodological aspects of the internal control of enterprises and organizational fixed assets usage]*. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2414>.
6. Radionova N. Y., Radionova N. Y., Mykhailiuk O. V. (2018) *Orhanizatsiia vnutrishnohospodarskoho kontroliu osnovnykh zasobiv na pidpriemstvakh Ukrainy. [Organization of intra-economic control of fixed assets at enterprises of Ukraine]*. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka"*, no. 14(54), pp. 37–39.
7. Bondarenko N. M., Bidniak K. I. (2015) *Orhanizatsiia vnutrishnohospodarskoho kontroliu vykorystannia osnovnykh zasobiv na pidpriemstvi [Organization of internal economic control of the use of fixed assets at the enterprise]*. *Visnyk ONU imeni I. I. Mechnykova*, no. 1/1, pp. 157–160.
8. Bondarenko N. M., Shachanina Yu. K. (2017) *Orhanizatsiia vnutrishnohospodarskoho kontroliu vykorystannia osnovnykh zasobiv na vitchyznianskykh pidpriemstvakh ta shliakhy yoho vdoskonalennia [Organization of intra-economic control of the use of fixed assets at domestic enterprises and ways of its improvement]*. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Ser. : Ekonomichni nauky*, no. 23(3), pp. 119–122.
9. Naumova T. A. (2021) *Hospodarskyi kontrol*. Kharkiv: DBTU, 210 p. (in Ukrainian)
10. Pyrizhok S. Ye. *Orhanizatsiia vnutrishnoho kontroliu operatsii z vybuttia osnovnykh zasobiv [Organization of internal control of operations on disposal of fixed assets]*. Available at: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/47307/43851>.
11. Hutsalenko L. V., Babysh O. M. *Rol inventaryzatsii u vnutrishnohospodarskomu kontroli pidpriemstv [The role of inventory in internal economic control of enterprises]*. Available at: http://rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/73262.doc.htm.
12. Sidorova A.V., *Kontrol i reviziia [Control and revision]*. Available at: http://pfor.com/book_112_glava_8_1.5._Metodi_dokumentalnogo_kon.html.
13. *Pro bukhalterskyi oblik i finansovu zvitnist [On Accounting and Financial Reporting in Ukraine] : Law of Ukraine dated 16.07.1999 r. № 996-XI*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.